

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ' ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ Δ' ΤΑΞΗΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 25 ΜΑΪΟΥ 2012
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΤΡΕΙΣ (3)

ΚΕΙΜΕΝΟ
Κωνσταντίνος Καβάφης

Μελαγχολία του Ίάσωνος Κλεάνδρου
ποιητοῦ ἐν Κομμαγηνῇ· 595 μ.Χ.

Τό γήρασμα τοῦ σώματος καί τῆς μορφῆς μου
εἶναι πληγή ἀπό φρικτό μαχαῖρι.
Δέν ἔχω ἐγκαρτέρησι καμιά.
Εἰς σέ προστρέχω Τέχνη τῆς Ποιήσεως,
πού κάπως ξέρεις ἀπό φάρμακα·
νάρκης τοῦ ἄλγους δοκιμές, ἐν Φαντασίᾳ καί Λόγῳ.
Εἶναι πληγή ἀπό φρικτό μαχαῖρι. –
Τά φάρμακά σου φέρε Τέχνη τῆς Ποιήσεως,
πού κάμνουνε – για λίγο – νά μή νοιώθεται ἡ πληγή.

(1921)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

A1. Τρία ἀπό τα βασικά γνωρίσματα τῆς ποιήσεως τοῦ Κ. Καβάφη εἶναι *ἡ πεζολογία, ἡ ιδιότυπη γλώσσα καί ἡ χρήση συμβόλων*. Για τὸ κάθε ἓνα ἀπὸ τα παραπάνω γνωρίσματα νὰ γράψετε ἓνα ἀντίστοιχο παράδειγμα ἀπὸ τὸ ποίημα που σας δόθηκε.

Μονάδες 15

B1. Στο ποίημα, σύμφωνα με τὸν Στέφανο Διαλησμά, *«ἔχουμε ἓνα δυσανάλογα μεγάλο τίτλο (με προσεκτικά τοποθετημένη στίξη, ὥστε νὰ προβάλλει τὰ μέρη ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπαρτίζεται) που υποστηρίζει καί συμπληρώνει ποικιλοτρόπως τὸ ποίημα»*.

Νὰ τεκμηριώσετε τὴν παραπάνω ἀπόψη αιτιολογώντας τὴ συγκεκριμένη ἐπιλογή τοῦ τίτλου ἀπὸ τὸν ποιητὴ.

Μονάδες 20

B2. Νὰ ἐπισημάνετε στο ποίημα τέσσερα διαφορετικὰ ἐκφραστικὰ μέσα (μονάδες 8) καί νὰ ἐρμηνεύσετε τὴ λειτουργία τους (μονάδες 12).

Μονάδες 20

Γ1. Να σχολιάσετε τους παρακάτω στίχους σε ένα κείμενο 100-120 λέξεων:
**Εἰς σέ προστρέχω Τέχνη τῆς Ποιήσεως,
πού κάπως ξέρεις ἀπό φάρμακα·
νάρκης τοῦ ἄλγους δοκιμές, ἐν Φαντασίᾳ καί Λόγῳ.**

Μονάδες 25

Δ1. Να συγκρίνετε ως προς το περιεχόμενο το ποίημα του Κ. Καβάφη **Μελαγχολία τοῦ Ἰάσωνος Κλεάνδρου ποιητοῦ ἐν Κομμαγηνῇ· 595 μ.Χ.** με το παρακάτω ποίημα του Τ. Λειβαδίτη **Αυτοβιογραφία**, εντοπίζοντας (μονάδες 5) και σχολιάζοντας (μονάδες 15) τρεις ομοιότητες και δύο διαφορές μεταξύ των δύο ποιημάτων.

Μονάδες 20

**Τάσος Λειβαδίτης
Αυτοβιογραφία**

Ἄνθρωποι πού δὲ γνώρισα ποτὲ μοῦ δώσαν τὸ αἷμα μου καὶ
τ' ὄνομά μου,
στὴν ἡλικία μου χιονίζει, χιονίζει ἀδιάκοπα
μιὰ κίνηση πάντα σὰ νᾶθελα νὰ προφυλαχτῶ ἀπὸνα
χτύπημα
δίψασα γιὰ ὅλη τὴ ζωὴ, κι ὅμως τὴν ἄφησα
γιὰ ν' ἀρπαχτῶ ἀπ' τὰ πελώρια ἀγκάθια τῆς αἰωνότητας,
ἢ σάρκα μου ἕνας ἐπίδεσμος γύρω ἀπ' τὸ αὐριανό μου
τίποτα
κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ μὲ βοηθήσει στὸν πόνο μου
ἐκτὸς ἀπ' τὸν ἴδιο μου τὸν πόνο – εἶμαι ἐδῶ, ἀνάμεσά σας,
κι ὀλομόναχος,
κ' ἡ ποίηση σὰ μιὰ μεγάλη ἀλήθεια, πού τὴν ἀνακαλύπτεις
ἔστερ' ἀπὸ χρόνια,
ὅταν δὲν μπορεῖ νὰ σοῦ χρησιμέψει πιά σὲ τίποτα.

Ἐπάγγελμά μου: τὸ ἀκατόρθωτο.

Τάσος Λειβαδίτης, *Ποίηση*, τ. 1, Αθήνα, Εκδόσεις Κέδρος,
2003, σ. 429.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1. Ο Καβάφης έδρασε στα χρόνια της Νέας Αθηναικής Σχολής (1880 – 1930). Ωστόσο τον Καβάφη τον συναντάμε στον αντίποδα της ελληνικής ποίησης αυτής της περιόδου, καθώς απορρίπτει τα καθιερωμένα σχήματα στην επιλογή θεμάτων και στα εκφραστικά μέσα. Ο Καβάφης αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση στην ελληνική λογοτεχνία και η ποίηση του είναι έντονα προσωπική, έχοντας τα δικά της αποκλειστικά γνωρίσματα. Τρία από αυτά τα βασικά γνωρίσματα είναι η πεζολογία, η ιδιότυπη γλώσσα και η χρήση συμβόλων.

Ο πεζολογικός τόνος είναι εμφανής σχεδόν σε όλο το ποίημα. Οι στίχοι είναι ελεύθεροι ανισοσύλλαβοι, χωρίς ομοιοκαταληξία και χωρίς επιμέλεια στις χασμωδίες. Το ύφος το χαρακτηρίζει η διαύγεια της σκέψης, η σαφήνεια και η ακριβολογία της διατύπωσης, ενώ η λιτότητα των εκφραστικών μέσων (έλλειψη σχημάτων λόγου και άλλων περίτεχνων «διακοσμητικών» στοιχείων), η λεπτή ειρωνεία, ο ρεαλισμός και η έλλειψη ρητορισμού και στόμφου δεν αφήνουν περιθώρια για λυρικές και πομπώδεις εξάρσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι τρεις πρώτοι στίχοι του ποιήματος « το γήρασμα του σώματος...εγκαρτέρησι καμιά».

Η ιδιότυπη γλώσσα των ποιημάτων του Καβάφης είναι μικτή, δημοτική με «λόγιους» τύπους και πολιτικούς και αλεξανδρινούς ιδιωματοισμούς, ενώ πολλές από τις λέξεις που χρησιμοποιούνται είναι «αντιποιοητικές», της καθημερινής χρήσης. Στο συγκεκριμένο ποίημα εντοπίζονται πολλές λόγιες εκφράσεις («εγκαρτέρησι», «Εις σε προστρέχω», «νάρκης του άλγους δοκιμές», «εν Φαντασία και λόγω...»), λέξεις δημοτικής («πλήγη», «φρικτό μαχαίρι», «που κάπως ξέρεις», « Φάρμακα») και πολιτικο ιδιωματοισμοί (« που κάμνουνε»).

Τέλος, ο Καβάφης επηρεασμένος από την τεχνοτροπία του συμβολισμού, δανείζεται την χρήση συμβόλων και στο συγκεκριμένο ποίημα. Έτσι, το «φρικτό μαχαίρι» είναι ο χρόνος, που δημιουργεί την «πλήγη», δηλαδή την φθορά, το αίσθημα αβάσταχτου πόνου και οδύνης, καθώς και τα παρεπόμενα τους στην ψυχή του ποιητή. Επιπλέον, τα μέσα της ποίησης Φαντασία και Λόγος, χαρακτηρίζονται ως «φάρμακα» για να μειωθεί κάπως ο πόνος του ποιητή.

B1. Το ποίημα αυτό του Καβάφης σε πρώτη γραφή (1918) είχε τον τίτλο «Μαχαίρι». Η αλλαγή του τίτλου από τον ίδιο τον ποιητή το 1921 σίγουρα είναι σκόπιμη. Όπως επισημαίνει και ο Στέφανος Διαλησμάς, πρόκειται για δυσανάλογο μεγάλο τίτλο, από τους πιο εκτενείς που έχει δώσει ο Καβάφης στα ποιήματα του, που μας προϊδεάζει σχετικά με το περιεχόμενο του, παρουσιάζοντας το ποιητικό πρόσωπο και την ψυχική του κατάσταση στο πλαίσιο του χρόνου και του χώρου.

Συγκεκριμένα, ο Καβάφης με αυτό τον τίτλο θέλει να δημιουργήσει ένα ιστορικό άλλοθι που θα τον βοηθήσει να αποστασιοποιηθεί από το δικό του πρόβλημα, να το αντιμετωπίσει σαν ξένο και έτσι να φανεί ότι το περιγράφει πιο αντικειμενικά. Έτσι, γίνεται και πιο πειστική η θέση του αναφέροντας ένα πρόσωπο με όνομα, έστω και ανύπαρκτο ιστορικά, προσδίδοντας αληθοφάνεια σε όσα καταγράφει. Ταυτόχρονα, η μελαγχολία ως αίσθημα που πηγάζει από τα γηρατειά αποκτά διαχρονικότητα και καθολικότητα.

Ο τίτλος αρχίζει με την λέξη «μελαγχολία», που ανταποκρίνεται στο όλο περιεχόμενο, δηλαδή στην ψυχική κατάσταση του ποιητή, και αποτελεί τη μόνη πραγματικότητα του τίτλου. Στην συνέχεια παρουσιάζεται το πρόσωπο που βιώνει αυτή την ψυχική κατάσταση, δηλαδή ο Ιάσων Κλέανδρος, ένα πρόσωπο φανταστικό, που λειτουργεί ως προσωπίο του Καβάφη. Η επιλογή, βέβαια, του ονόματος Ιάσων δεν είναι τυχαία καθώς συνδέεται ετυμολογικά με την λέξη ίαση. Το πρόσωπο αυτό τοποθετείται στην Κομμαγηνή, ένα κρατίδιο στα ΒΑ της Συρίας, το οποίο διαλύθηκε, όταν υποδουλώθηκε στους Ρωμαίους το 72 μ.Χ. και αργότερα περιήλθε στην εξουσία των Βυζαντινών και ύστερα των Αράβων. Το ανύπαρκτο αυτό πια κρατίδιο λειτουργεί ως σύμβολο της φθοράς και παρακμής που επέρχεται με το χρόνο. Στο σημείο αυτό ο ποιητής θέτει μια άνω τελεία προκειμένου να τονίσει το χρονικό πλαίσιο που ακολουθεί και το οποίο είναι το 595 μ.Χ. Το έτος αυτό είναι τυχαίο. Το πλαίσιο του χρόνου είναι «ψευδοϊστορικό» και υποδηλώνει ότι η θλίψη για τη γήρανση του σώματος και της μορφής -όπως και η θεραπευτική ιδιότητα της ποίησης- είναι διαχρονική. Θα μπορούσαμε, μάλιστα, να πούμε ότι η ημερομηνία αυτή αισθητοποιεί τη φθορά. Πρόκειται για λίγα χρόνια πριν το τέλος του αιώνα, χρόνος εκ των πραγμάτων γηραιός και κουρασμένος. Παρότι το πλαίσιο δεν είναι ιστορικό, θα μπορούσαμε να πούμε επιπλέον ότι ο χρόνος που δίνεται είναι μια φάση μεταβατική για το κρατίδιο της Κομμαγηνής, λίγο πριν την οριστική του καταστροφή από τους Πέρσες πρώτα και τους Άραβες μετά. Με τον ίδιο τρόπο κι ο Καβάφης βρίσκεται σε μια φάση μεταβατική, κατά την οποία νιώθει ότι έχει πλέον οριστικά εγκαταλείψει τη νεότητα- ίσως και την ωριμότητα- και κατευθύνεται ολοταχώς στην οριστική και αμετάκλητη κατάσταση των γηρατειών.

Τέλος, θα πρέπει να τονίσουμε ότι το ιστορικό άλλοθι αυτού του εσωτερικού μονολόγου περιορίζεται στον τίτλο και έτσι η ταύτιση των δύο ποιητών γίνεται σχεδόν αναπόφευκτη (Γ.Π. Σαββίδης).

B2. Μέσα στο ποίημα συναντάμε μια πληθώρα εκφραστικών μέσων που στόχο έχουν να αποτυπώσουν τα συναισθήματα και τους προβληματισμούς του ποιητή. Πιο συγκεκριμένα εντοπίζονται:

➤ η **υπαλλαγή**, που εμπεριέχει και δύο μεταφορές: πληγή από φρικτό μαχαίρι (υπαλλαγή: αντί φρικτή πληγή από μαχαίρι - μεταφορές: πληγή, μαχαίρι). Με αυτόν τον τρόπο ο ποιητής εκφράζει τη θλίψη και τον αποτροπιασμό του για τα γηρατειά.

➤ η **προσωποποίηση**: προσωποποιούνται η ποίηση, η φαντασία, ο λόγος. Για τον ποιητή σχεδόν θεοποιούνται αυτές οι έννοιες: η Ποίηση γιατί είναι η μόνη διέξοδος γι' αυτόν και η Φαντασία και ο Λόγος καθώς είναι τα «φάρμακα» με τα οποία η Ποίηση κατευνάζει τον ανθρώπινο πόνο.

➤ η **αναστροφή** και παράλληλα το **υπερβατό**: νάρκης του άλγους δοκιμές αντί δοκιμές νάρκης του άλγους. Με το σχήμα αυτό καταδεικνύεται ο απώτερος στόχος, που είναι η νάρκη, η ανακούφιση του πόνου.

➤ η **επανάληψη**: είναι πληγή από φρικτό μαχαίρι - Τέχνη της ποιήσεως· Τονίζεται η θλίψη των γηρατειών αλλά και η διέξοδος του ποιητή. Επίσης, αυτές οι επαναλήψεις βοηθούν στην συνοχή του ποιήματος καθώς συνδέουν την πρώτη ενότητα του ποιήματος με την δεύτερη.

➤ η **αποστροφή** και η **προσφώνηση**:... Τέχνη της ποιήσεως. Ο ποιητής βρίσκεται σε επαφή με την ποίηση, συνομιλεί μαζί της γι' αυτό και την προσφωνεί.

➤ η **χρήση του β' προσώπου** και ο παράλληλος διάλογος με την ποίηση (= εσωτερικός μονόλογος). Ειδικά το β' πρόσωπο και η ικεσία εκφράζουν κλίμα οικειότητας του ποιητή

προς την ποίηση, ενώ η πεποίθηση του για τη δύναμη της δείχνει την εμπιστοσύνη που έχει ο ποιητής απέναντι της.

(Οι μαθητές καλούνται να αναφερθούν σε τέσσερα εκφραστικά μέσα.)

Γ1. Στη φράση *Εις σε προστρέχω Τέχνη της Ποίησης* συμπυκνώνεται το νόημα του ποιήματος, καθώς η τέχνη της ποίησης είναι το καταφύγιο του ποιητή, όπου ελπίζει ότι θα βρει παρηγοριά. Είναι πιθανό να έχει νιώσει ο ποιητής και στο παρελθόν την ευεργετική επίδραση της ποίησης στις πληγές της ψυχής και τώρα ζητάει τη βοήθεια της, καθώς τον έχει καταλάβει ο πανικός των επερχόμενων γηρατειών. Τα «φάρμακα» με τα οποία η ποίηση κατευνάζει τον ανθρώπινο πόνο είναι η δύναμη της φαντασίας, που οδηγεί το νου του ποιητή εκεί που ο νους των κοινών ανθρώπων δεν μπορεί να φτάσει, και η μαγική λειτουργία του λόγου, δηλαδή της γλώσσας, που μέσω των λέξεων αισθητοποιεί τις ποιητικές συλλήψεις. Όμως τα «φάρμακα» της ποίησης δεν προσφέρουν ριζική θεραπεία, δεν απομακρύνουν το πρόβλημα, αλλά δίνουν μια πρόσκαιρη ανακούφιση (κάμνουνε -για λίγο-να μη νοιώθεται η πληγή), αφού το κακό της φύσης είναι αναπότρεπτο και αθεράπευτο. Όμως και αυτή η συνδρομή της ποίησης είναι σημαντική: η ποίηση σε κάνει να ξεχάσεις, έστω για λίγο, τον πόνο της πληγής, τη θλίψη για την ασχήμια των γερατειών, χρησιμοποιώντας την ομορφιά της.

Δ1. Τα δυο αυτά ποιήματα κάνουν λόγο τόσο για τα συναισθήματα που γεννά η φθορά του χρόνου όσο και για το ρόλο της ποίησης, χωρίς όμως να τηρούν κοινή στάση απέναντι σε αυτήν. Αρχικά και οι δύο ποιητές φαίνεται ότι βρίσκονται στην ώριμη φάση της ηλικίας τους, εφόσον ο Λειβαδίτης μιλάει για το γεγονός ότι «χιονίζει αδιάκοπα στην ηλικία του» και ο Καβάφης για «το γήραςμα του σώματος και της μορφής του». Επίσης κοινή είναι η αναφορά στον πόνο που προκαλεί η έλευση των γηρατειών και η αίσθηση της φθοράς και παρακμής. Ο Καβάφης τη χαρακτηρίζει ως «πληγή από φρικτό μαχαίρι» και ο Λειβαδίτης τονίζει τον πόνο που νιώθει καθώς βλέπει το σώμα του να φθείρεται. Τέλος, η αξία της ποίησης ως τέχνη επισημαίνεται και από τους δυο ποιητές («τα φάρμακα σου φέρε Τέχνη της Ποίησης», «η ποίηση σα μια μεγάλη αλήθεια, που την ανακαλύπτεις ύστερ' από χρόνια»).

Ευδιάκριτες είναι ωστόσο οι διαφορές, κυρίως ως προς τη στάση που κρατάνε οι δυο ποιητές. Συγκεκριμένα, ο Λειβαδίτης τηρεί μια παθητική στάση απέναντι στην κατάσταση που βιώνει θεωρώντας ότι μόνο ο πόνος μπορεί να τον βοηθήσει να την αντιμετωπίσει, ενώ ο Καβάφης προσπαθεί να βρει λύτρωση ακόμα κι αν αυτή είναι περιστασιακή, καθώς δεν έχει «εγκαρτέρηση καμιά». Τέλος ο Καβάφης θεωρεί την ποίηση ως ένα μέσο απαντοχής των χτυπημάτων από το χρόνο, ενώ ο Λειβαδίτης πιστεύει πως δε μπορεί να λειτουργήσει η ποίηση ως καταφύγιο προκειμένου να αντιμετωπίσει τον πόνο της φθοράς.